

Панок В.Г.

*УНМЦ практичної психології і
соціальної роботи НАПН України, м. Київ*

ДО ПИТАННЯ РОЗРОБКИ АЛГОРИТМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Професійна діяльність практичного психолога передбачає роботу з типовими випадками надання психологічної допомоги. Особливо це стосується роботи практичних психологів – працівників психологічної служби системи освіти. Психологічна служба визначається як цілісна ієрархічна структура, що має чітку методичну підпорядкованість, єдину мету і завдання своєї діяльності, застосовує стандартні методи і методики (Психологічна служба : Підручник / В.Г. Панок, 2016). В основу роботи служби покладено ідею психологічного і соціально-педагогічного супроводу діяльності всіх учасників освітнього процесу: освіта, навчання, учіння, виховання, розвиток і саморозвиток. Психологічний супровід ґрунтується на: теорії індивідуального розвитку особистості в процесі онтогенезу (Л.С. Виготський); теоріях про вікові та індивідуально-психологічні особливості учасників освітнього процесу (індивідуальний, особистісно орієнтований та індивідуальнісний підходи); на теоріях соціальної (життєвої) ситуації розвитку і зоні найближчого розвитку учня (Л.С. Виготський, Г.С. Костюк); на теорії функціонування систем та теоріях управління.

Теоретичною основою психологічного супроводу, на наш погляд, є: вікові закономірності індивідуального розвитку дітей; типові життєві ситуації учасників освітнього процесу та типові проблеми, які при цьому виникають; структура освітнього процесу у закладі освіти та основні педагогічні вимоги до здійснення цього процесу; врахування специфіки закладу освіти та особливостей учнівського і педагогічного колективів, запитів батьківської громадськості.

Врахування вікових особливостей індивідуального розвитку дітей передбачає розуміння сутності особистості дитини на даному віковому етапі. Передусім це – розуміння особливостей соціальної ситуації розвитку і тих соціальних і педагогічних вимог, які висуваються до особистості дитини. Важливим є врахування провідного виду діяльності: у початковій школі – це учіння, як реалізація соціальної позиції учня; у підлітковому віці (основна школа) – це інтимно-особистісне спілкування; у ранній юності (старша школа) – життєве і професійне самовизначення (Виготський Л.С. Проблема віку. Собр. соч. в 6-ти т., 1983).

Наріжним каменем розуміння психологічних механізмів розвитку є поняття зони найближчого розвитку особистості (Л.С. Виготський), адже відомо що допомога дорослого, учіння, системне навчання веде за собою

розвиток юної особистості, обумовлює виникнення основних новоутворень конкретного віку (Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, Ю.І. Машбиць та ін.). Власне поява конкретних новоутворень у конкретному віці є свідченням гармонійного розвитку особистості. При цьому важливим є також і врахування особливостей життєвої ситуації особистості та визначення життєвих і психологічних проблем, які при цьому виникають (Панок В. Г., 2017).

В основу розробки алгоритмів має бути покладено типовий річний цикл діяльності освітнього закладу та циклограми діяльності працівників психологічної служби. Циклограма є основою планування роботи працівника служби на навчальний рік та, одночасно – основою звітності. Саме циклограми, на нашу думку, допоможуть стандартизувати процес надання допомоги учасникам освітнього процесу, а алгоритми зменшать ймовірність помилок і можуть бути покладені в основу створення протоколів.

«Алгоритм, алгорифм – точно визначена і строго детермінована система послідовних правил дії (програма), призначена для ефективного розв'язання певного класу задач. А. є ефективним методом розв'язання не однієї якоїсь конкретної задачі, а цілого класу однотипних задач...» (Філософський енцикл. словн., 2002, с. 16). Поняття алгоритму тісно пов'язане з такими поняттями як «метод», «проект» і «технологія».

Якщо розглянути методи психологічного практикування, передусім маємо відзначити, що метод тут – це сукупність певних прийомів, дій, вправ що застосовуються у конкретних умовах психокорекційної чи психотерапевтичної роботи. Специфіка методу тут полягає, на нашу думку, у застосуванні певних усталених дій до конкретних умов практичної діяльності.

«Проект – це одноразова сукупність дій і задач, що мають наступні ознаки: чіткі цілі, що мають бути досягнуті з одночасним дотриманням ряду технічних, економічних та інших вимог. Внутрішні і зовнішні взаємозв'язки операцій, задач і ресурсів, що вимагають координації в процесі виконання проекту. Конкретні терміни початку і завершення проекту. Обмежені ресурси. Певний ступінь унікальності цілей проекту, умов його реалізації. Неминучість різного роду конфліктів» (Бушуев С.Д., 2000, с. 15).

Необхідними елементами будь-якого проекту є місія, мета, завдання, цільова група (аудиторія), умови, у яких він буде виконуватися, наявні ресурси (можливості), терміни й етапи, технологічні процедури (застосування методів, методик і прийомів у певній послідовності), алгоритми, проміжні результати, кінцеві результати, критерії і показники ефективності виконання, система й показники моніторингу процесу виконання. Ці елементи складають єдину систему проектно-технологічного

процесу і взаємно обумовлюють одне одного (Панок В. Г., 2017).

«Технологія – (майстерність, вміння) – сукупність прийомів і способів одержання, обробки й переробки сировини, матеріалів, інформації, що здійснюються у різних галузях виробництва. Також – наукова дисципліна, що розробляє й вдосконалює такі прийоми і способи» (Филос. енцикл. словарь, 1983, с. 157). Технологія у всіх випадках передбачає отримання *конкретного наперед заданого результату*, а технологічні процедури будуються таким чином, щоб якнайточніше, найефективніше реалізувати вимоги, що закладені у проекті.

Технологія являє собою сукупність методів, які застосовуються у певній логічній послідовності. Для досягнення результату можна застосовувати різні методи і методичні прийоми. Важливим тут є застосування *оптимальних* методів з точки зору досягнення кінцевого результату.

Психологічна технологія – це система взаємопов'язаних і взаємообумовлених методів, методик та процедур, алгоритмів, що спрямовані на перетворення предмету психологічного практикування, досягнення конкретного наперед визначеного кінцевого результату. Вона містить діагностичні, формуючі та оцінкові складові і спрямована на розв'язання певного типу психологічних проблем особистості.

Таким чином, існують помітні розбіжності між методом, алгоритмом і технологією, що застосовуються у процесі психологічного практикування. Алгоритм, на наш погляд, складає осердя технологічного процесу і являє собою структуровану систему методів практичної роботи. З іншої сторони, порушення алгоритму діяльності призводить до руйнації усєї системи та обумовлює появу непередбачуваних результатів. Якщо говорити про психологічну корекцію чи психотерапію, то непередбачуваний результат це те, чого менше всього прагне практикуючий психолог.

Для побудови алгоритму роботи психолога мінімально необхідними є: чітке визначення мети і завдань даного виду роботи; психологічна проблема, на розв'язання якої спрямовано даний алгоритм; конкретна цільова група або клієнт; методики і методи, які включені до алгоритму, та чітка послідовність їх застосування; план та умови застосування алгоритму; кінцевий результат.

Підсумовуючи сказане зазначимо, що застосування алгоритмів у професійній діяльності працівників психологічної служби дозволить помітно підвищити ефективність діагностико-корекційної роботи та помітно покращити зміст їх професійної підготовки та підвищення кваліфікації.